

En förlängd uppföljning av en grupp f d ungdomsfängelseelever med kontroll- grupp och deras familjer

Av docent EVA JOHANSON, Umeå

Hur går det för barn till kriminaliserade fäder? Är de mera utsatta än andra barn för sjuklighet, psykisk och/eller somatisk, har de oftare anpassningssvårigheter än andra barn, gör de sig själva oftare än andra skyldiga till asociala/kriminella handlingar?

Den undersökning som nu påbörjats, och vars första, mycket preliminära resultat i det följande redovisas, kommer inte att kunna vare sig entydigt eller generellt svara på de frågorna men förhoppningsvis ändå analysera dem en bit på väg. De fäder som utgör undersökningens huvudgrupp består så till vida av en speciell grupp kriminella, att de alla passerat ungdomsfängelse. Kontrollgruppen består av med hänsyn till kön, ålder, födelseförsamling och tillräckligt lång livslängd matchade personer. Ungdomsfängelsegruppen består av dem som första gången villkorligt utskrevs 1951, sammanlagt 128 personer; kontrollperson till var och en blev den pojke, som fötts i samma församling som vederbörande ungdomsfängelseelev så nära som möjligt i tiden och som levtt tillräckligt länge för att teoretiskt ha kunnat passera en period i ungdomsfängelse. Samtliga var födda åren 1928—1932. Ungdomsfängelseelever och kontroller var föremål för uppföljning åren 1963—1967; en del uppgifter insamlades också systematiskt beträffande vissa anhörigkategorier. Resultaten av undersökningen redovisades i en monografi 1974 och summerades i en uppsats 1975. Vilka källor som användes och vilka anhörigkategorier som undersöktes har redovisats både i monografien och i uppsatsen.

Det kan diskuteras, vad detta att vara ungdomsfängelseelev betytt. Påföljden som sådan har, väl delvis sammanhängande med den mycket höga återfallsrisken, alltmer kommit i vanrykte och har nyligen av en statlig utredning föreslagits bli avskaffad (SOU 1977:83). — Det faktum att påföljden, om komplikationer inte inträffade, medförde frihetsberövande av omkring ett års varaktighet, innebar redan vid den tid min undersökningsgrupp kommer från för svenska förhållanden en mycket lång tid i institution. Detta i sin tur hade till följd att ungdomsfängelse i

---

Undersökningen understöds av stipendium från Karolina Widerströms fond och av anslag från Brottsförebyggande Rådet (D nr Ue 6/78).

själva verket reserverades för kriminella som inom sin åldersgrupp måste betecknas som svåra; de flesta var recidiverande egendomskriminella.

Med så mycket information som insamlats i den redan publicerade undersökningen blev det naturligt att fortsätta arbetet för att så långt möjligt söka besvara de frågor som inledningsvis ställdes. Om den fortsatta undersökningen inte kommer att kunna ge svar på vad det kan få för konsekvenser att ha en straffad far i allmänhet, torde det av vad som angetts ovan framgå, att den bör kunna besvara en del frågor om vad det kan innebära att ha en svårt kriminaliserad far.

Tabell 1. Antal personer i den nya undersökningen.

Kategori	Antal
F d ungdomsfängelseelever	128
Kontrollpersoner	128
Kvinnor O	126
Kvinnor C	117
Söner O	126
Söner C	127
Döttrar O	101
Döttrar C	112

Nu pågår alltså en ny uppföljning av f d ungdomsfängelseelever och kontrollpersoner, denna gång tillsammans med deras kvinnor (antingen de är gifta eller ej) och barn, se tabell 1. Denna nya undersökning erbjuder nya problem jämfört med den gamla, om också endast avseende de f d ungdomsfängelseelevernas familjer. Man kan inte be någons kvinna eller barn att delta i en undersökning utan att ge något skäl för det. Eftersom de personer det här gäller kanske inte vet något om mannens kriminalitet — en del av barnen har kanske inte hört talas om sina biologiska fäder — kunde man genom att fråga dem riskera att allvarligt skada dem. Detta betyder, att jag denna gång måste avstå från personlig undersökning och lita till vad som kan finnas antecknat i handlingar och journaler av olika slag. Jag kan inte se att en sådan undersökning erbjuder etiska problem — under förutsättning att vederbörandes integritet noggrant skyddas och att intet material kommer någon utomstående (d v s alla utom jag själv) till del i sådan form att enskild individ kan identifieras.

Det föreligger emellertid ett annat problem med undersökningen eller snarare med bearbetningen. Enligt den svenska datalagen från 1974 skall personer beträffande vilka uppgifter avses skola ingå i maskinella dataregister där det är teoretiskt möjligt

att identifiera individer, ge sitt medgivande innan de kan ingå i registret; undantag kan tillåtas. I detta fall är det av skäl som angetts ovan inte möjligt att be om individernas medgivande. För att skydda integriteten utarbetades för den skull en strategi, enligt vilken den enda person som skulle ha tillgång till någon information, där individer möjligen kunde identifieras, var jag själv. Trots detta beslöt Datainspektionen, att maskinell registrering och bearbetning inte fick ske i undersökningen (Johanson & Lindström, 1977). Emellertid är varken datainsamling eller manuell databearbetning förbjuden — naturligtvis efter vederbörliga tillstånd och under förutsättning att individernas integritet minutiöst skyddas. Om den teknik som måste användas ter sig gammalmodig och medför mycket extraarbete och mycken tidsförlust, betyder det ändå, att arbetet inte är omöjligt. Det bör framhållas, att det inte heller är förbjudet att för avancerad statistisk bearbetning sammanföra data från helt „avindividualiserade“ tabeller för maskinell bearbetning. Arbetet har emellertid ännu långt ifrån nått denna fas.

De källor som avses komma till användning denna gång för alla individer i undersökningen är följande: (1) Pastorsämbeten till 31 dec 1975 eller död eller emigration, (2) Kriminalregistret (+ rättspsykiatriska utlåtanden), (3) Socialstyrelsens ungdomsvårdsskoleregister (+ ev akter), (4) Socialregister, (5) Försäkringskassornas manuella s k F-kort, (6) Sjukhusjournaler avseende psykisk sjukdom, (7) Sjukhusjournaler avseende somatisk sjukdom.

En ny källa är försäkringskassornas manuella s k F-kort. Jag beslöt använda dem delvis beroende på det faktum att psykiatrisk vård under perioden mellan de båda undersökningarna har blivit mycket mera decentraliserad, så att kontroll på förekomst i motsvarande grad blivit svårare; delvis beroende på att jag denna gång också ville kontrollera för somatisk sjukdom så noggrant som möjligt. Det skulle i annat fall ha medfört ett enormt kontrollarbete; dessutom föranleder inte varje fall av allvarlig sjukdom sjukhusinläggning. Sjukförsäkringskortet gör det inte bara möjligt att fokusera efterforskningarna; de exakta uppgifterna om sjukskrivningsperioders längd och de visserligen preliminära diagnoserna utgör också värdefull information. Det faktum att de manuella F-korten inte längre förs och att kassornas dataregister innehåller mycket mindre uppgifter har, genom att sista december 1975 valdes som slutdatum för denna andra del av undersökningen, haft mycket liten betydelse. Emellertid blir det inte möjligt att längre fram göra om vad som nu gjorts.

En anmärkning är på sin plats också beträffande utdragen ur kriminalregistret. Tidigare blev en anteckning i kriminalregistret kvar för alltid. Så förhöll det sig, när jag gjorde min tidigare

uppföljning (sommaren 1966) av ungdomsfängelseelever, kontrollpersoner och deras anhöriga. Registret fördes då manuellt. Senare har det överförts för automatisk databehandling och då beslöt man också att en person som funnits i registret men som under en tioårsperiod inte hade dömts för brott av tillräcklig svårighet att antecknas där skulle försvinna ur det. Om han fortsätter att dömas, står emellertid också anteckningar kvar om äldre domar. Om han dör försvinner han ur registret, oavsett hur många och hur färskas domar han erhållit. Den nya uppföljningen gjordes sommaren 1977. Det betyder att det för ungdomsfängelseelever och kontrollpersoner finns en period på ungefär ett år mellan 1966 och 1967 som inte täcks av utdrag; detta kan på sin höjd ha en mycket marginell inverkan. Om kvinnorna har jag emellertid uppgifter endast för den sista delen av deras liv. Ungdomsfängelseelevernas kvinnor tenderar att vara yngre än kontrollpersonernas kvinnor, vilket innebär att korrektion för ålder bör göras innan grupperna blir fullt jämförbara. Barnen är inte så gamla att tioårsgränsen utgör något problem och de är dessutom jämförbara i ålder. Genom tillmötesgående från personalen vid kriminalregistret fick jag hjälp med framletning av de manuella registerutdragen för dem som avlidit. Det har tillfört undersökningen ovärderlig information och jag vill uttrycka min djupa tacksamhet.

Hittills har i denna andra del av undersökningen endast några få av källorna använts. Jag har identifierat och följt samliga personer, i allt 965, hos pastorsämbetena tills de dött, emigrerat, försvunnit (gäller en f d ungdomsfängelselev) eller till sista december 1975, jag har gått igenom F-korten, kriminalregisterutdragen (summeriskt) och ungdomsvårdsskoleregistret (men inte akterna). Resten återstår att göra.

Det framgår sålunda, att de data som hittills preliminärt analyserats är grova, och att det mesta återstår. Jag har ännu inte ens försökt ta reda på i vilken utsträckning personerna levde tillsammans med sina kvinnor/eller med sina barn, och inga som helst uppgifter om familjedynamiken föreligger. Om försiktiga tolkningar i det avseendet blir möjliga ens när hela datainsamlingen är klar vet jag ännu inte. I varje fall är det klart, att positiv information i fall utan registrerade sociala eller medicinska komplikationer kommer att helt saknas, och om avsaknad av positiv information också är information kan den ej tillåta slutsatser om sådana subtiliteter som det emotionella klimatet i en familj.

I slutet av den andra observationsperioden var de f d ungdomsfängelseelever och kontroller, som fortfarande var i livet, mellan 43 och 47 år gamla. Nu förelåg emellertid en överdödlighet bland de f d ungdomsfängelseeleverna: 22 av dem var döda mot 9 kon-

trollpersoner. Skillnaden är signifikant på 2 %-nivån. Dödsorsakerna visar inga signifikanta skillnader mellan grupperna, men det kan nämnas att 8 f d ungdomsfängelseelever suiciderat (eller dött under omständigheter som gjort suicid antagligt) gentemot 2 kontrollpersoner.

Det förelåg nu också en betydande översjuklighet bland de f d ungdomsfängelseeleverna, som framgår av tabell 2. Detta gäller antingen sjukligheten mäts genom totalantalet sjukdagar,

Tabell 2. F d ungdomsfängelseelever och kontrollpersoner efter vissa mått på sjuklighet som framgår av försäkringskassornas s k F-kort.

	F d ungdoms- fängelse elever	Kontroll- personer	Gräns	χ^2	df	p
F-kort saknas	14 (10 döda)	7 (5 döda)				
Döda	22	9		6.20	1	<0.02
Sjukpensionerade	19	3		12.30	1	<0.001
Antal sjukdagar:						
0—199	28	83				
200—399	16	19				
400—599	18	4	399—400	50.02	1	<0.001
600—999	18	9				
1000—w	34	6				
Antal sjukskrivningsdagar av ≥ 21 dagars längd:						
0	10	43				
1—3	29	49				
4—6	21	16	3—4	34.14	1	<0.001
7—9	14	4				
10—w	40	9				
Förekomst av vissa diagnoser under sjukskrivnings- perioder av ≥ 21 dagars längd:						
Psykiatrisk diagnos	70	13		65.94	1	<0.001
Mag-tarm besvär	33	20		5.18	1	<0.05
Ryggbesvär	42	20		12.44	1	<0.001
Olycksfall	56	31		14.97	1	<0.01

genom antalet sjukskrivningsperioder varande 3 veckor eller mera eller genom någon av de summariska diagnoser vid längre sjukskrivningsperioder som jag särskilt antecknade. — En psykiatrisk diagnos behöver i detta sammanhang inte vara tecken på allvarlig psykisk sjukdom utan innebär också att läkaren ansett det föreligga en „nervös“ komponent i sjukdomen. — De sjukpensionerade utgör en minoritet, men skillnaden mellan grupperna är ändå signifikant.

I skattningen av utgången vill jag denna gång försöka utarbeta mera förfinade kriminologiska kriterier som kan appliceras på alla individer i undersökningen oberoende av vilken kategori de tillhör. Än så länge vet jag bara att 58 f d ungdomsfängelseelever inte längre fanns i kriminalregistret, när den sista insamlingen av utdrag gjordes, eller, om de avlidit, inte förekom där under de sista tio åren av sitt liv. Med hänsyn till de sjukförsäkringsvariabler jag tidigare angett förelåg inga signifikanta skillnader mellan dem som fanns kvar i kriminalregistret och dem som inte längre förekom där. De som dött föreföll finnas kvar i kriminalregistret oftare än väntat. Detta kan vara en artefakt och förklaras av att korrektion för ålder ännu inte gjorts.

40 av de f d ungdomsfängelseeleverna hade inga barn. Endast 19 kontrollpersoner är barnlösa. Dessutom var de som fortsatte att recidivera oftare barnlösa än de som inte längre fanns i kriminalregistret. Båda skillnaderna är signifikanta på 1 %-nivån. Enligt sjukförsäkringsvariablerna fanns det inga signifikanta skillnader mellan dem som inte hade och dem som hade barn.

Redan i den första delen av undersökningen noterades att de f d ungdomsfängelseelevernas äktenskapliga förhållanden, om de gifte sig, var mindre stabila än kontrollpersonernas, och att de oftare var fäder till utom äktenskapet födda barn. I denna del av undersökningen vet jag än så länge bara att 88 f d ungdomsfängelseelever hade tillsammans 126 söner och 101 döttrar med 126 kvinnor och att de 109 kontrollpersonerna med barn hade 127 söner och 112 döttrar med 117 kvinnor; jag har emellertid inte tagit med barn födda senare än 1970.

Av de siffror som angetts ovan kan man indirekt dra slutsatsen att ungdomsfängelseeleverna oftare än kontrollerna hade barn med mer än en kvinna. Skillnaden är starkt signifikant. Tre f d ungdomsfängelseelever hade barn med så många som fyra kvinnor; så var inte fallet med någon av kontrollerna men två av dem hade barn med tre kvinnor.

I det följande kommer jag att lämna data för alla kvinnor, alla söner och alla döttrar tillsammans, endast uppdelade efter om de hör till ungdomsfängelse- eller kontrollfamilj. Denna preliminära metod borde åtminstone ge några antydningar om var det kan vara fruktbart att gå vidare med mera förfinad — eller i varje fall mindre grov — analys.

Tabell 3. Ungdomsfängelseelevers och kontrollpersoners kvinnor efter vissa mått på sjuklighet, som framgår av försäkringskassornas sk F-kort.

	Ungdoms- fängelse- elevernas kvinnor	Kontroll- perso- nernas kvinnor	Gräns	χ^2	df	p
F-kort saknas	8 (1 död)	1				
Döda	3	1				
Sjukpensionerade	6	1				
Antal sjukdagar:						
0—199	44	70				
200—399	27	24				
400—599	16	10	199—200	12.45	1	<0.001
600—999	15	6	399—400			NS
1000—w	16	5				
Antal sjukskrivningsperioder av ≥ 21 dagars längd:						
0	15	29				
1—3	42	59				
4—6	25	17	3—4	16.75	1	<0.001
7—9	15	6				
10—w	21	5				
Förekomst av vissa diagnoser vid sjukskrivningsperioder av ≥ 21 dagars längd:						
Psykiatrisk diagnos	50	37				NS
Mag-tarm-besvär	20	14				NS
Ryggbesvär	22	18				NS
Olycksfall	20	15				NS
Gynekologiska besvär	48	33		4.44	1	<0.05

Tabell 3 visar data hämtade från F-korten beträffande kvinnorna. Jag har använt samma variabler som beträffande ungdomsfängelseeleverna och kontrollerna själva, endast bland „diagnoserna“ tillagt gynekologiska besvär. Det föreligger analoga tendenser som vid jämförelsen mellan ungdomsfängelse-

elever och kontroller, och skillnaderna beträffande antalet sjukdagar och antalet sjukskrivningsperioder av minst tre veckors längd är starkt signifikanta. Antalet döda är lågt, antalet sjukpensionerade kvinnor likaså, och det finns inga signifikanta skillnader beträffande de antecknade „diagnoserna“ med undantag av gynekologiska besvär, som var något vanligare bland ungdomsfängelseelevernas kvinnor. Det bör emellertid framhållas, att eftersom ingen korrektion för ålder har gjorts de verkliga skillnaderna sannolikt är större än vad som framgår här.

Det fanns föga av registrerad vanart och kriminalitet bland kvinnorna, men de absoluta talen var högre bland ungdomsfängelseelevernas kvinnor. Hos dem förelåg registrerad vanart och/eller kriminalitet hos 10; 5 fanns antecknade i kriminalregistret; 2 av dem samt 5 ytterligare hade varit intagna på ungdomsvårdsskolor. Bland mödrarna i kontrollgruppen fanns bara 1 antecknad i kriminalregistret; ytterligare 2 hade varit intagna på ungdomsvårdsskola. Båda de sistnämnda hade barn med samma man. I detta fall har inte heller gjorts någon korrektion för ålder, men vanart och kriminalitet är överlag ovanlig hos kvinnor.

Jag har undersökt söner och döttrar med samma försäkringskassevariabler som föräldragenerationen. Inga signifikanta skillnader förelåg; det bör hållas i minne, att dessa personer ännu var unga, och att kanske indelning i mindre klasser något kan ändra resultaten. Sjukhusvistelse före 16 års ålder är emellertid inte vanligare i någon av grupperna.

Bland ungdomsfängelseelevernas söner var 80 15 år gamla eller mer, bland kontrollernas söner var motsvarande antal 72. Motsvarande tal för döttrarna var 62 och 68 respektive. Vid 15 års ålder har en person teoretiskt möjlighet att bli antecknad i kriminalregistret, fastän personer under 18 endast i mycket speciella fall erhåller sådan påföljd som föranleder anteckning där. Numera skickas också personer under 15 år sällan till ungdomsvårdsskolor, och storstäderna har egna institutioner; intagning på dem antecknas inte i ungdomsvårdsskoleregistret. Detta bör hållas i åtanke i det följande.

Bland sönerna till ungdomsfängelseeleverna fanns 15 antecknade i kriminalregistret, 6 av dem och ytterligare 1 hade varit intagna på ungdomsvårdsskola. Endast 7 hade dömts till fängelse, därav dock 2 till ungdomsfängelse; en av de sistnämnda hade slutligen överlämnats till psykiatrisk vård efter rättspsykiatrisk undersökning. Kriminaliteten domineras av egendomsbrott (1 fall av rån är dock inkluderat); om misshandel förekommer domineras den inte. Bland de kriminella sönerna till ungdomsfängelseelever var 2 bröder. Bland fäderna återfinns enligt de nya utdragen endast 5 i kriminalregistret (en av dem avled tidigt på en malign tumör), bland mödrarna hade 1 varit intagen på ungdomsvårdsskola.

Bland sönerna i kontrollgruppen fanns 3 antecknade i kriminalregistret. Endast 1 hade ådömts fängelse, dock för en längre tid än ett år. Alla 3 var skyldiga till misshandel. Ingen hade varit intagen på ungdomsvårdsskola. Modern till den som ådömts fängelsestraff hade varit intagen på ungdomsvårdsskola. Skillnaden mellan söner till ungdomsfängelselever och till kontrollpersoner, 15 år och äldre, betr vanart och kriminalitet är signifikant på 1 %-nivån.

Endast 1 dotter till en ungdomsfängelselev och ingen till en kontrollperson finns antecknad i kriminalregistret. I ingendera gruppen hade någon varit intagen på ungdomsvårdsskola.

Det kan diskuteras om barnen — och i synnerhet sönerna — till de recidiverande kriminella fäderna kan betraktas som en högriskgrupp vad gäller vanart och kriminalitet. Vanart och kriminalitet förekommer endast hos en minoritet av sönerna och endast 2 av dem visade tecken på vanart av liknande svårighet som deras fäder vid motsvarande ålder. Det kan invändas att pojkarna ännu var så unga, att under de närmaste åren sannolikt flera bland dem kommer att antecknas i kriminalregistret. Efter som jag fick mina utdrag cirka 1½ år efter slutet av observationstiden känner jag till ett par sådana fall. En del ytterligare kommer sannolikt också att intas på ungdomsvårdsskola och det är möjligt att studiet av socialnämndsakterna kommer att avslöja ännu flera „delinquents“ redan inom den nuvarande undersökningsperioden. Det kan också invändas att en planerad, mera förfinad analys av F-kortens uppgifter kan avslöja skillnader mellan grupperna, även om det bör hållas i minne att ungdomsfängelselever och kontrollpersoner själva inte skilde sig mycket beträffande sjukdomsvariablerna, när de var i samma ålder som deras barn nu. Vad som förefaller värt att understryka — och det var uppenbart redan i första delen av undersökningen — är att det inte rimligtvis kan föreligga ett enkelt samband mellan vanart/kriminalitet hos fäderna och vanart/kriminalitet hos barnen. Det skall inte heller glömmas, att en del av de svårast recidiverande ungdomsfängelseleverna inte hade några barn alls. Om och hur föräldrarnas hälsotillstånd påverkar barnen har ännu inte analyserats. Många andra variabler återstår att analysera; några av dem har antytts ovan, många ytterligare kan sannolikt tilläggas.

Vad som för mig blev mera av en överraskning än de preliminära undersökningsresultaten beträffande barnen var emellertid den mycket höga sjukligheten och dödligheten hos de f d ungdomsfängelseleverna och den höga sjukligheten också hos deras kvinnor. I detta avseende visste jag mycket lite om vad som kunde vara att vänta. I Anderson, Jonsson och Kälvestens (1976) uppföljning av 222 Stockholms-pojkar och 100 Skåpojkar finns

dock resultat i samma riktning som här, fast där inga anhöriga omfattas och fast materialen i många avseenden inte är jämförbara. Utan slutsatser om orsaker och verkan är det klart, att många av dem som i ungdomen döms på en recidiverande kriminalitet inte utvecklas till psykiskt eller fysiskt särskilt friska personer, och att de ofta tycks välja kvinnor som uppfyller samma villkor som de själva. I hur stor utsträckning skillnaderna kan förklaras av den höga frekvens alkoholmissbruk och alkoholism som kunde påvisas bland de f d ungdomsfängelseeleverna redan i första undersökningen återstår att undersöka; det förefaller preliminärt inte särskilt sannolikt att skillnader i alkoholmissbruk skulle förklara skillnaderna mellan kvinnogrupperna. — Det är också klart att varken alla ungdomsfängelselever eller alla deras kvinnor är sjuka; att försöka förstå undantagens hur och varför är ibland lika viktigt för utvecklingen av kunskap som att generalisera från „typiska“ fall. Om undersökningen redan gett en del resultat återstår mycket att göra innan de kan utnyttjas i praktiskt diagnostiskt arbete och behandlingsarbete. Jag vill rapportera detta på detta tidiga och preliminära stadium därför att det, om inte annat, förefaller klart att kliniska medicinska data, systematiskt registrerade, har betydelse i undersökningar som denna och därför borde tillåtas komma med bland data som redan är konventionella inom kriminologisk forskning.

Eva Johanson

LITTERATUR

- Anderson, M., G. Jonsson och A. L. Kälvesten (1976): Hur går det för 50-talets Stockholms-pojkar? En uppföljning av 222 vanliga skolpojkar och 100 Skå-pojkar. Stockholm.
- Johanson, E. (1974): Background and Development of Youth Prison Inmates. A long term, follow-up study of 128 consecutive inmates and of a control group, with a special section on statistical analysis by Claes-Göran Lindström. Scand. J. Soc. Med. Suppl. 9.
- Johanson, E. (1975): Ungdomsfängelseelevers bakgrund och utveckling. Nord. Tidsskr. Krim.vid. 63, 134—153.
- Johanson, E. och C-G Lindström (1977): Vad är personlig integritet och hur skyddas den? Nord. Tidsskr. Krim.vid. 65, 29—38.
- SOU 1977:83 Tillsynsdom.